

Nord Stream AG
Grafenauweg 2
6304 Zug
Schweiz

Att.: Herr Matthias Warnig

20. oktober 2009
J.nr. 1110/8609-0002
1110/8609-0003 og 1110/8609-0004
Ref. hre/kle
Energiindvinding

Side 1/30

Tilladelse til delstrækning på dansk havområde af Nord Stream naturgasrørledningerne

Nord Stream AG har med brev af 3. marts 2009 ansøgt Energistyrelsen om tilladelse til at anlægge to parallelle naturgasrørledninger på dansk havområde i Østersøen øst og syd for Bornholm.

Etablering og drift af rørledningsanlæg til brug for transport af kulbrinter på dansk søterritorium og kontinentalsokkel må kun finde sted med klima- og energiministerens tilladelse. Adgangen til at meddele tilladelse er delegeret til Energistyrelsen.

Energistyrelsen meddeler hermed tilladelse til etablering af de ansøgte naturgasrørledninger.

Tilladelsen gives i medfør af lov om kontinentalsoklen, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 18. november 2005, som ændret ved lov nr. 548 af 6. juni 2007 og lov nr. 1400 af 27. december 2008, statens højhedsret over søterritoriet samt bekendtgørelse nr. 361 af 25. april 2006 om visse rørledningsanlæg til transport af kulbrinter på søterritoriet og på kontinentalsoklen.

Tilladelsen gives endvidere på de vilkår, der er angivet i afsnit 4.2 Vilkår.

Denne tilladelse omfatter konstruktion, herunder nedlægning, af naturgasrørledningerne på dansk havområde. Før rørledningerne sættes i drift, skal Nord Stream AG ansøge Energistyrelsen om tilladelse til at drive rørledningen, jf. § 2 i bekendtgørelse nr. 361 af 25. april 2006 om visse rørledningsanlæg til transport af kulbrinter på søterritoriet og på kontinentalsoklen.

Tilladelsen omfatter ikke nødvendige tilladelser, godkendelser m.v. i medfør af anden lovgivning.

1 Ansøgning

Nord Stream AG har med brev af 3. marts 2009 ansøgt Energistyrelsen om tilladelse til at anlægge to parallelle naturgasrørledninger på dansk havområde i Østersøen øst og syd for Bornholm.

1.1 Ansøger

I 2000 godkendte EU Kommissionen en nordlig naturgasrørledning gennem Østersøen som en del af det Trans Europæiske Naturgasnetværk (TEN-E).

Det fremgår af ansøgningsmaterialet, at selskaberne OAO Gazprom, BASF AG (nu BASF SE) og E. ON AG besluttede i fællesskab at påtage sig at bygge og drive denne naturgasrørledning. I 2005 dannede disse selskaber derfor selskabet North European Gas Company. Selskabet fik i 2006 nyt navn og blev kaldt Nord Stream AG. Rørledningsprojektets status som TEN-E projekt blev stadfæstet i oktober 2006 af Europa-Parlamentet og Rådet.

Det fremgår endvidere af ansøgningsmaterialet, at de deltagende selskaber i selskabet Nord Stream AG er som følger: OAO Gazprom med 51 %, BASF/Wintershall Holding AG med 20 %, E.ON/E.ON Ruhrgas AG med 20 % samt N.V. Nederlandse Gasunie med 9%.

Nord Stream AGs hovedkvarter er Grafenauweg 2, Zug, 6304 Schweiz.

1.2 Ansøgningsmaterialet

Ansøgningen består af en teknisk del og en del, som omhandler VVM-vurderingen af det ansøgte rørledningsprojekt:

I Den tekniske del:

Bind 1: Ansøgning og kortbilag

Bind 2: Detaljeret teknisk information

II Den miljømæssige del:

Bind 3: Ikke-teknisk resumé

Bind 4: VVM-vurdering med atlas (den danske del af rørledningsprojektet)

Bind 5: Espoo-rapport med atlas (hele rørledningsprojektet i Østersøen)

Ud over ansøgningsmaterialet af 3. marts 2009 har selskabet yderligere indleveret følgende materiale:

1. "Memo 4.3A-6 Spreading of viscous mustard gas, september 2008" fra Rambøll.
2. "Possible hydrographical effects upon inflowing deep water of a pipeline crossing the flow route in the Baltic Proper. Swedish Meteorological and Hydrographic Institute, University of Göteborg. Scientific review by Jacob Steen Møller from the Danish Technical University.", september 2009.
3. Saipem Energy Services. Nord Stream Project. Hazards Identification (Hazid) Report, issued 2/3 2009.
4. Aftale mellem Nord Stream AG og Danmarks Fiskeriforening og Bornholms og Christiansøes Fiskeriforening og hertil rapporten "Commercial Fishery off Bornholm Island. Basis of Understanding. May 2009".
5. Memo fra Rambøll "Input to Danish Authorities regarding shared cod spawning area", 10/8 2009.

6. Aftale mellem Nord Stream AG og Kulturarvsstyrelsen og Vikingeskibsmuseet om bjærgning af rør sydøst for Bornholm, september 2009.
7. Aftale mellem Nord Stream AG og Nationalmuseet om konservering af rør fundet på havbunden sydøst for Dueodde, september 2009
8. Arbejdsdokument fra Rambøll, "Documentation of cultural heritage sites near or within the installation corridor of the Nord Stream pipelines – site descriptions", juni 2009.

1.3 Nord Stream rørledningsprojekt

Det fremgår af ansøgningsmaterialet, at det ansøgte rørledningsprojekt på dansk havområde er del af et større rørledningsprojekt.

Nord Stream naturgasrørledningerne skal bringe naturgas fra Rusland til det europæiske marked. Rørledningerne skal udgå fra Portovaya Bay nær Vyborg i den russiske del af Østersøen og forløbe hen over russisk, finsk, svensk, dansk og tysk havområde for at gå i land ved Lubmin i Greifswald-området på den tyske Østersøkyst.

Rørledningsprojektets kapacitet er efter fuld udbygning 55 mia. m³ naturgas pr. år.

Det fremgår af ansøgningen, at nedlægningen af den første af de to parallelle rørledninger er forudset at skulle begynde i april 2010 og være afsluttet ved udgangen af 2011. Den anden af de to parallelle rørledninger forudses påbegyndt i slutningen af 1. kvartal 2011 og afsluttet i 2012, jf. bind 1, punkt 3.1.

Transport af 27,5 mia. m³ naturgas årligt forudses påbegyndt i september 2011 efter færdiggørelse af det nordvestlige rør. Den sydøstlige rørledning forudset taget i brug i november 2012, hvorefter transport af den fulde kapacitet på 55 mia. m³ forudses påbegyndt.

Rørledningsprojektet består af to parallelle 48" stålørledninger begge med en længde på omkring 1220 km, som er betegnet henholdsvis NW (nordvest) og SE (sydøst) rørledningerne. Afstanden mellem de to parallelle rørledninger er planlagt til at være ca. 100 m med mulighed for lokale afvigelser på grund af ujævn havbund.

1.4 Det ansøgte rørledningsprojekt (dansk område)

1.4.1 Beliggenheden af den danske del af rørledningsprojektet i Østersøen

Den danske del af rørledningsprojektet i Østersøen øst og syd for Bornholm angives i ansøgningen som følger, jf. bind 1, afsnit 3:

Den nord-vestlige rørledning:

49,4 km på kontinentalsoklen og 87,7 km i dansk territorialfarvand, i alt 137,1 km. Beliggenheden er mellem kilometerpunkt (KP) 1004,9 og KP 1142,0 af rørledningsstrækningen målt fra udgangspunktet i Rusland.

Den syd-østlige rørledning:

49,5 km på kontinentalsoklen og 87,6 km i dansk territorialfarvand, i alt 137,1 km. Beliggenheden er mellem KP 1004,1 og KP 1141,1 af rørledningsstrækningen målt fra udgangspunktet i Rusland.

Angivelserne af beliggenheden i kilometerpunkter (KP) kan blive ændret lidt, da der kan ske mindre, lokale tilpasninger af opstrømslinjeføringen nord for dansk område.

Koordinaterne for den nærmere placering i dansk farvand fremgår af ansøgningens bilag II A.

Rørledningerne lægges på havbunden med en afstand på omkring 100 meter, som i dansk sektor kan variere lokalt op til 525 meters afstand pga. ujævn havbund, der betinger en lidt afvigende linjeføring.

Rørledningerne vil være tættest på Bornholm syd for Dueodde med en afstand på 9,3 km.

1.4.2 Tidsplan for nedlægning af de to parallelle rørledninger i dansk havområde

Det fremgår af ansøgningen, at Nord Stream AG planlægger nedlægningen af den nord-vestlige rørledning i andet kvartal 2010, medens den anden rørledning forudses nedlagt fra slutningen af første kvartal 2011 og afsluttet i tredje kvartal 2011. Selskabet tager forbehold for, at der vil kunne forekomme ændringer i tidsplanen for de enkelte rørledningsafsnit, hvis den nærmere detaljering af design og konstruktion giver anledning hertil, jf. bind 1, afsnit 3.

1.4.3 Tekniske forhold

1.4.3.1 Havbundsintervention

Omfanget og karakteren af havbundsintervention fremgår af ansøgningsmaterialet (bind 1, afsnit 7.3.1.). Der forudses post-lay trenching på en ca. 10 km lang strækning, hvor den nord-vestlige rørledning passerer et undersøisk rev øst for Svaneke. På samme sted forudses post-lay trenching på en ca. 15 km lang strækning på den sydøstlige rørledning. Dette anser selskabet for at være nødvendigt af hensyn til rørledningernes integritet.

Selskabets undersøgelser af ruterne har vist, at for den øvrige rute i dansk farvand er hovedparten af havbunden blød, og der forventes en naturlig nedsynkning af rørledningen under driften. I enkelte områder er havbunden og de underliggende lag hårdere, hvor der ikke i samme grad vil ske en naturlig indsynkning, og der måske vil kunne forekomme enkelte frie spænd. Disse frie spænd forventer selskabet ikke vil have indflydelse på rørledningens integritet. En vurdering af hver rørledning, herunder et post-lay survey, vil afdække, om der er grundlag for at foretage indgreb til stabilisering af rørledningen f.eks. ved nedgravning eller ved stabilisering med afdækningsmateriale.

Selskabet planlægger ingen anbringelse af sten til stabilisering af rørledningerne i dansk område. Ved de tre kabelkrydsninger vil selskabet anvende afdækningsmateriale, som kan bestå i anbringelse af sten i beskedent omfang. Selskabet oplyser, at disse sten vil blive leveret fra stenbrud i Finland, Sverige eller eventuelt Norge.

1.4.3.2 Indhold af kulbrinter og sammensætning af gassen

Naturgassen vil være færdigbehandlet i Rusland til salgsspecifikation, før gassen sendes gennem rørledningerne. Selskabet angiver derfor, at tør, sød (ikke sur) naturgas vil blive sendt gennem rørledningerne.

1.4.3.3 Design

Selskabet beskriver, at rørledningerne designes i henhold til standarder og anerkendt praksis for rørledninger. Der designes i henhold til DNV OS F101 og tilhørende standarder og anerkendt praksis.

Selskabet har valgt en designlevetid på 50 år for begge rørledninger.

Selskabet har bedt Det Norske Veritas (DNV) verificere designet som uafhængig tredjepart. DNV vil derfor udstede et Certificate of Compliance for designet, når alle relevante forhold er afklaret.

Trykforhold i rørledningerne

Selskabet vil designe rørledningerne til over hele deres længde at omfatte tre trykklasser, dvs. i tre sektioner med hver sit krav til maksimalt tryk. Det maksimale designtryk vil være i startsektionen I af rørledningerne (fra KP 0 til KP 300) på 220 barg, i mellemssektionen II (fra KP 300 til KP 675) på 200 barg og i slutsektionen III (fra KP 675 til KP 1222) på 170 barg. Hele den danske del af rørledningerne vil ligge i sektion III, og det maksimale designtryk vil derfor være 170 barg.

Selskabet anfører, at opdelingen i tre trykklasser er mulig, da der sker et trykfald igennem rørledningen, jo længere frem gassen kommer, på grund af friktionstab gennem rørledningen. Dette muliggør at anvende stålrør med en mindre vægtykkelse i sektion II og III.

I relation til de tre trykklasser vil selskabet etablere et trykovervågningssystem, der skal sikre, at det maksimale designtryk ikke overskrides under den senere drift af rørledningerne.

Temperaturforhold i rørledningerne

Offshore designtemperaturen vil være mellem -10 og +60 grader C. Drifttemperaturen forventes at være mellem -10 og +40 grader C.

Rørledningens diameter og vægtykkelse

Selskabet designer rørledningerne til en nominal diameter på 48" og en konstant indvendig diameter på 1153 mm over hele rørledningstrækningen. Vægtykkelserne af stålrørene er baseret på det maksimalt tilladelige driftstryk og vil variere afhængigt af trykklassen fra den tykkeste dimension i sektion I, som udgår fra Rusland, med det højeste designtryk og frem til den tyndeste dimension i sektion III, som bl.a. dækker hele den danske sektion. Vægtykkelsen i

sektion III på dansk sektor vil være 26,8 mm i henhold til den anvendte designstandard DNV OS-F101.

Selskabet vil anbringe særlige rørstykker – buckling arrestors - med regelmæssige intervaller ind imellem de normale rør i særlige områder med større vanddybder for at minimere risikoen, for at rørledningerne kolliderer under lægningen. De vil blive anvendt i Danmark på et stykke fra rørledningerne kommer ind fra svensk område ved KP 1004 frem til KP 1020 i dansk område, dvs. over ca. 16 km.

Materialer og korrosionsforhold

Rørledningerne vil blive opbygget af 12,2 m lange individuelle stålrør, der vil blive svejset sammen i den kontinuerte lægningsproces. Stålkvaliteten er i ansøgningen angivet til SAWL 485 I FD kulstofstål og er valgt i henhold til den anvendte designstandard DNV OS-F101.

Indvendigt vil stålrørene blive belagt med et epoxybaseret materiale for at reducere friktionen i røret og dermed forbedre strømningsforholdene.

Udvendigt vil stålrørene blive belagt med en trelags polyethylen coating, der tjener som en del af korrosionsbeskyttelsen af rørledning. Yderligere korrosionsbeskyttelse vil blive opnået ved at indbygge offeranoder af aluminium. Yderst, ovenpå den udvendige korrosionsbelægning, vil der blive påført en vægtøgende belægning, der består af beton med et indhold af jernmalm. Det primære formål med belægningen er at give rørledningen stabilitet på havbunden, men belægningen vil også give yderligere udvendig beskyttelse mod skader fra fremmede objekter, f.eks. fra fiskeudstyr.

1.4.3.4 Fremstilling

Stålrørene til den første nordvestlige rørledning fremstilles på stål- og rørværker i Tyskland og i Rusland. Stålrørene til den nordvestlige rørledning til den danske sektion fremstilles af firmaet Europipe i Tyskland.

Indvendig belægning og udvendig korrosionsbelægning foretages på rørværket og den udvendige betoncoating samt indsættelse af offeranoder foretages ved rørlageret i Mukran på Rügen.

For den anden sydøstlige rørledning er der endnu ikke indgået kontrakt om fremstilling og levering af stålrørene.

1.4.3.5 Installation

Installation påbegyndes ved ilandføringerne i Rusland og Tyskland i april 2010 og vil vare omkring 3 år i alt for begge rørledninger.

- Installationen af rørledningerne påbegyndes med bygningen af de to ilandføringer i Tyskland og i Rusland. Begge bygges til to rørledninger fra begyndelsen, så yderligere miljøbelastning undgås.

- Desuden igangsættes forberedende arbejder på havbunden til at sikre et stabilt underlag for rørledningerne, hvor dette ikke allerede er naturligt givet.
- Selve lægningen af de to rørledninger vil foregå separat begyndende med den nordvestlige rørledning, som vil vare omkring 11 måneder at lægge, idet dele af denne rørledning vil blive lagt samtidigt med to dybtvandsrørlægningsfartøjer. Den sydøstlige rørledning vil vare omkring 14 måneder at lægge, da der ved lægningen af denne kun påregnes at bruge et enkelt dybtvandsrørlægningsfartøj. Selskabet vil eventuelt indleje endnu et rørlægningsfartøj til den sydøstlige rørledning, hvorved læggetiden vil reduceres. For begge rørledninger vil der blive anvendt et rørlægningsfartøj til lavt vand i de lavvandede områder ved ilandføringen i Tyskland.
- Efter at lægningen er foretaget vil der visse steder skulle foretages arbejder (post-lay activities) til endelig sikring af deres stabilitet.
- To steder undervejs ved kilometerpunkt KP 300 i finsk og KP 675 i svensk sektor vil der skulle foretages undervandssammenføjninger af de lagte rørledningssegmenter (tie-in). Dette er ved de to punkter, hvor rørledningen skifter trykklasse og stålrørene skifter dimension.
- Desuden vil der blive foretaget en sammenføjning over vand (above water tie-in) i tysk sektor ved KP 1196.
- Når hver rørledning er lagt, vil hver af de tre sektioner blive trykprøvet med havvand for at teste, om rørledningen kan holde til det tryk, som den er dimensioneret til. Derefter vil rørledningen blive afvandet og tørret, før der kan fyldes gas i.
- Når hver rørledning er blevet testet, klargøres den og fyldes med naturgas.

For den danske del planlægges, at lægningen af den **nordvestlige rørledning** foretages i andet kvartal 2010 med efterfølgende bundarbejder (nedgravning) på udvalgte steder i tredje kvartal 2010, hvorefter den danske del af rørledningen tryktestes m.m. og klargøres til produktion i sammenhæng med resten af rørledningen i andet og tredje kvartal 2011, og der planlægges driftsstart i september 2011. Den **sydøstlige rørledning** planlægges lagt i den danske sektor i slutningen af første og i andet kvartal 2011, bundarbejder udføres i tredje kvartal 2011, hvorefter tryktestning og klargøring planlægges foretaget fra andet til fjerde kvartal 2011, og der planlægges driftsstart i fjerde kvartal 2012.

Selskabet beskriver i ansøgningen, at der er fundet tre kabelkrydsninger syd for Dueodde, heraf to aktive telekommunikationskabler og et forladt kabel. I risikoanalysen beskrives, hvorledes kabelkrydsninger vil blive håndteret/beskyttet, og at det forladte kabel vil blive skåret over og fjernet på det stykke, der ligger indenfor rørledningstracéet.

Selskabet anfører, at der vil blive indgået aftale med kabelejere, hvis kabler krydser rørledningstracéet.

1.4.3.6 Rørlægning

Rørlægningen vil blive foretaget i en kontinuert proces fra et rørlægningsfartøj, der vil anvende en konventionel S-lay teknik. De individuelle rørstykker med en længde på godt 12 m vil blive leveret til rørlægningsfartøjet med skib. På rørlægningsfartøjet vil de blive samlet ved svejsning til en sammenhængende rørledning og sænket ned på havbunden.

Den enkelte svejsnings kvalitet vil blive undersøgt ved hjælp af automatiseret ultralyd, for hvilket et acceptkriterium for svejsningens kvalitet er fastlagt i henhold til standarder herfor.

Under lægningen af rørledningen styres integritetsforholdene for rørledningen fra rørlægningsfartøjet, således at der ikke sker en overbelastning af rørledningen. Dette sker bl.a. ved at rørledningen holdes fast på rørlægningsfartøjet med et vist træk, der er afbalanceret til læggehastighed og bundforhold.

Læggehastigheden forventes i gennemsnit at være 2-3 km per dag afhængigt af vejrforholdene.

Der vil kun blive anvendt rørlægningsfartøjer med ankre i dansk sektor. Derfor vil der blive udført et ankerkorridor-survey før installation i 1 km bred korridor på begge sider af rørledningstracéet – dog ved vanddybder under 100 meter kun i 800 meters bredde på hver side, som det er tilfældet for en del af den danske strækning.

Nord Stream AG har senere oplyst, at der kan blive behov for en korridor på op til 1,5 km på begge sider af rørlægningsfartøjet.

1.4.3.7 Dekommissionering

Rørledningerne er designet til en levetid på 50 år. Selskabet anfører i ansøgningen, at det måske på et senere tidspunkt vil ønske at forlænge levetiden for rørledningerne efter en nærmere vurdering og dokumentation for, at dette er sikkerhedsmæssigt forsvarligt.

Når en rørlednings levetid er omme eller den af økonomiske grunde ikke mere bruges, kan den nedlukkes. Selskabet angiver, at dekommissionering vil blive foretaget i henhold til de nationale eller internationale standarder for industrien på det pågældende tidspunkt, jf. ansøgningen, bind 1, punkt 3.7. og punkt 10, 10.1 og 10.2, og at opnåede erfaringer og eksisterende og fremtidig lovgivning på området vil blive taget i betragtning.

1.4.4 Sikkerhedsmæssige forhold

1.4.4.1 Risikovurdering

Selskabet har gennemført risikovurdering dels for hele rørledningsprojektet, dels specifikt for den danske del. Som grundlag for risikovurderingen har selskabet bl.a. fået gennemført en identifikation af farer (hazards) for rørledningerne, en såkaldt Hazards Identification (HAZID). Risikovurderingerne er udført efter principperne i standarden ISO 17776, Vejledning om værktøjer og teknikker for fareidentifikation samt risikovurdering.

Selskabet har i risikovurderingerne inddraget og belyst de forhold, der efter bl.a. identifikationen af mulige farer, anses for at udgøre en væsentlig risiko for rørledningerne.

Risikovurderingerne har ledt selskabet til at konkludere, at valget af ruten i dansk sektor har den laveste samlede risiko for rørledningerne. Den samlede risiko for rutealternativerne nord og vest om Bornholm vurderer selskabet er højere end den valgte S-rute syd om Bornholm. Dette skyldes bl.a., at der er en mere intensiv skibstrafik nord om Bornholm.

Ledelsessystem for design og installationsfasen

Selskabet har beskrevet sit ledelsessystem i ansøgningens Annex IIE. Selskabet beskriver, at ledelsessystemet er opbygget efter principperne i OHSAS 18001:1999 for arbejdsmiljøledelse og ISO 14001:2004 for miljøledelse. Selskabet har opstillet en sundheds-, sikkerheds- og miljøpolitik (Health Safety Environment – HSE).

1.4.4.2 Rutevalg

Selskabet har generelt for hele rørledningsruten baseret sit rutevalg i ansøgningen på et sæt kriterier, som selskabet har opstillet, jf. bind 1, afsnit 3, samt studier, surveys og indsamlede geofysiske, geotekniske og miljømæssige prøver.

Overordnet har selskabet baseret rutevalget på følgende sæt af kriterier:

- minimere den totale længde,
- undgå områder med særlige hensyn, herunder naturbeskyttelse, sensitiv flora og fauna, kulturarv, m.m.,
- undgå områder med andre konfliktende marine aktiviteter under installation og drift, herunder fiskeri, råstofvindning, militære aktivitetsområder, offshorevindmølleparker eller udpegede opankringsområder,
- respektere skibstrafikruter og –sammensætning, herunder undgå påvirkning fra fartøjer, f.eks. tabte ankere, synkende eller grundstødende skibe, mm.,
- undgå områder med uegnede havbundsforhold og/eller dybereliggende undergrundsforhold (bathymetri), som kan give stabilitetsproblemer for rørledningen og vil øge behovet for anlægsarbejder, anbringelse af sten og trenching,
- respektere eksisterende kabler mest muligt og
- tage planlagte rørledninger og anden infrastruktur i betragtning.

Rutevalget er ligeledes specifikt vurderet for dansk sektor. Selskabet har valgt ruten i den danske sektor på baggrund af en risikovurdering af de forskellige alternativer, herunder bl.a. to ruter nord om Bornholm. Selskabet anser den ansøgte rute for samlet set at være den rute, der har den laveste sikkerhedsmæssige og miljømæssige risiko ud af de undersøgte alternativer nordvest eller sydøst om Bornholm.

1.4.4.3 Sikkerhed for sejlads

Påvirkningen på skibsfarten under nedlægning og drift af rørledningerne vurderer selskabet som lokal, kortvarig og af mindre intensitet, jf. bind 3, afsnit 6. Påvirkningen vil hovedsageligt være i nedlægningsfasen. For at minimere påvirkningen på skibstrafikken i konstruktionsfasen forudses det, at der oprettes en sikkerhedszone rundt om rørlægningsfartøjet, og at sikkerhedszonen vil blive holdt under opsyn af afviserfartøjer. Rørlægningsfartøjets position forudses løbende meddelt til skibsfarten.

1.4.4.4 Fiskeri

Fiskeriforholdene er beskrevet i bind 1, punkt 4.2, i ansøgningen. Rørledningen ansøges anlagt gennem et gydeområde for torsk, som er beliggende både på svensk og dansk område. Den passerer gennem vigtige fiskeområder øst og syd for Bornholm. Fem områder vises, som i fællesskab med Bornholms og Christiansøs Fiskeriforening er fastlagt som punkter, hvor der kunne opstå konflikt mellem trawlende fiskekuttere og rørledningen. Det fremgår af ansøgningen, at der muligvis kan opstå mindre frie spænd tre steder på dansk havområde (omkring KP 1005 nær grænsen til Sverige, KP 1042 og KP 1084). KP 1042 er et område med intensiv trawling. De to øvrige steder anses for uproblematisk for så vidt angår fiskeriet.

Det fremgår endvidere af ansøgningen, at rørledningens højde har været nøje drøftet mellem fiskeriforeningerne og Nord Stream AG. Ifølge Nord Stream AG påfører trawling ingen skade på rørledningerne. De er "overtrawable". På dansk havområder er der ingen erfaringer med at trawle hen over 48" rørledninger. De bornholmske fiskere har tilkendegivet, at de kan trække trawlet hen over rørledningerne, hvis de er halvt nedfældet i havbunden.

I ansøgningen angives, at der på ansøgningstidspunktet stadigvæk pågik undersøgelser i samarbejde med fiskeriorganisationerne af, hvordan rørledningen kan nedlægges, på en for fiskeriet tilfredsstillende måde. I dette arbejde har Fiskernes orientering om olie og gas Aktiviteter (FOGA), Rambøll, Det Norske Veritas (DNV) og Sintef også deltaget.

Efterfølgende er følgende indsendt til Energistyrelsen: "Aftale mellem Nord Stream AG og Danmarks Fiskeriforening og Bornholms og Christiansøs Fiskeriforening, 17. august 2009" samt notatet "Commercial Fishery off Bornholm Island. Basis of Understanding. May 2009". Af disse dokumenter fremgår det, at der mellem parterne er en fælles forståelse af, hvorledes rørledningen skal placeres på havbunden på en for fiskeriet tilfredsstillende måde. Ifølge aftalen af 17. august 2009 er der opnået enighed mellem parterne om spørgsmålet om erstatning for tabt fortjeneste i forbindelse med nedlægningen og driften af rørledningen til de berørte erhvervsfiskere.

1.4.4.5 Dykkerarbejde

I ansøgningen angives, at der ikke forudses behov for dykning på dansk område i forbindelse med nedlægningen af rørledningen. Selskabet forudser, at alt arbejde under vand vil blive fjernstyret ved hjælp af et fjernstyret undervandsfartøj "Remote Operated Vehicle" (ROV). Skulle uforudset dykning blive nødvendig, vil Nord Stream AG sikre, at det sker i medfør af gældende dansk lovgivning, jf. bind 1, punkt 9.6.

1.4.4.6 Beskyttelseszone

Under nedlægningen af rørledningerne er der ifølge ansøgningen behov for en ankerkorridor på ca. 2000 m for hver rørledning, jf. bind 1, punkt 5.3. Nord Stream AG ansøger om en midlertidig sikkerhedszone på ca. 1 km på hver side af rørledningen. Under nedlægningen af rørledningerne skal der være et forbud mod, at uvedkommende skibe, herunder fiskefartøjer, sejler ind i zonen, jf. bind 1, punkt 5.3.2.

Nord Stream AG har senere oplyst, at der kan blive behov for en korridor på op til 1,5 km på begge sider af rørledningsfartøjet, se også punkt 1.4.3.6.

1.4.4.7 Dumpet kemisk og konventionel ammunition og militære øvelsesarealer

Området omkring Bornholm er inddelt i 3 risikozoner m.h.t. håndtering af dumpet ammunition, primært kemisk ammunition. Risikozone 1 er udpeget til arealer for dumping af kemisk ammunition. Risikozone 2 er områder, hvor fiskeri med bundtrawl frarådes. I Risikozone 3 kræves særligt førstehjælpsudstyr til brug på fiskerfartøjer ved eventuel kontakt med kemisk ammunition. Desuden er der udpeget to nøddumpningszoner for ammunition.

Rørledningerne planlægges lagt udenfor risikozone 1 og 2 og nøddumpningsområderne, men indenfor risikozone 3. Rørledningerne passerer det udlagte område i risikozone 1 for dumping af kemisk ammunition med en afstand på minimum 5,8 km og befinder sig uden for risikozone 2 (med en minimumsafstand på 1,8 km) på hele rørledningsstrækningen, jf. bind 1, punkt 4.3. Den korteste afstand fra rørledningstracéet til nøddumpningszonerne er 4,4 km.

Nord Stream AG har udført nøje undersøgelser af ruten og indsamlet prøver til kemisk analyse. Indsamlingsstederne fremgår af kortbilag G i bind 1. To sæt prøver af havbund og af porevand er indsamlet. Et sæt har været sendt til Danmarks Miljøundersøgelser (DMU), Århus Universitet, Danmark, og et sæt er sendt til Verifin, Helsinki Universitet, Finland. Verifin er et internationalt laboratorium til Verification of the UN Chemical Weapons Convention og er akkrediteret i henhold til konventionen. Alle Verifins og DMUs undersøgelser og vurderinger viser, at det er muligt at finde koncentrationer af kemisk ammunition i havbundsprøverne. En særskilt risikovurdering har været udført af DMU. Den konkluderer, at da der er en meget lav forekomst af forurening fra den kemiske ammunition, er der ingen risiko for miljøet for nuværende, og at nedlægningen af rørledningerne ikke vil ændre dette billede, jf. "Memo 4.3A-6 Spreading of viscous mustard gas, september 2008" fra Rambøll. En nærmere vurdering af virkningen på miljøet er vist i VVMen, bind 3.

Det fremgår af ansøgningsmaterialet, bind 3, afsnit 6.2., at der under survey af havbunden i det ansøgte tracé, er fundet 3 styk dumpet kemisk ammunition og ingen dumpet konventionel ammunition.

Af ansøgningen fremgår endvidere at Nord Stream AG er opmærksom på den generelt forhøjede risiko for at støde på kemisk ammunition og vil sikre, at deres underentreprenør tager alle dertil passende forholdsregler og indarbejder det nødvendige nødberedskab som foreskrevet af Søværnets Operative Kommando, Bornholm. Håndteringen af risikoen fra ammunition er fastlagt i kontrakten mellem Nord Stream AG og Saipem som del af Nord Stream AGs sikkerheds-, sundheds-, miljø- og kvalitetsledelsessystem (HSEQ system), jf. bind 1, punkt 4.3.

Selskabet anfører, at rørledningerne på mere end halvdelen af strækningen i dansk farvand vil gå igennem et militært øvelsesskydeområde. Selskabet vil derfor koordinere med myndighederne, så det sikres, at der ikke foregår skydeøvelser under rørlægningen.

1.4.4.8 Miljø

Miljøforholdene har selskabet beskrevet i ansøgningens bind 3, Ikke-teknisk resumé, bind 4, VVM-vurdering (Vurdering af Virkningerne på Miljøet) med atlas, som beskriver miljøforholdene i området, hvor rørledningerne ansøges nedlagt, og selskabets vurdering af, hvorledes den danske delstrækning af rørledningerne påvirker miljøet i Østersøen. Endvidere er ansøgningen vedlagt en såkaldt Espoo-rapport, som beskriver og vurderer miljøpåvirkningen i medfør af Espoo-konventionen, Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context). Sidstnævnte viser selskabets vurdering af virkningerne på miljøet for hele rørledningen.

1.4.4.9 Særligt beskyttede områder: Natura 2000, Ramsar områder, Baltic Sea protected Areas

Det fremgår af ansøgningen bind 3, punkt 4.3.1.1. at en række områder er udpeget af de danske myndigheder som Natura 2000-områder. Det drejer sig om områder som er særligt beskyttede enten på grund af bevaring af fuglearter, som er angivet i EU's fuglebeskyttelsesdirektiv eller områder, der er beskyttede som særlige habitater i medfør af habitatdirektivet. Det drejer sig om:

- Davids Banke. Afstanden til rørledningsruten er ca. 44,3 km
- Hammeren og Slotslyngen. Afstanden til rørledningsruten er ca. 38,3 km
- Ertholmene. Afstanden til rørledningsruten er ca. 11,2 km
- Randkløve Skår. Afstanden til rørledningsruten er ca. 17 km
- Dueodde. Afstanden til rørledningsruten er ca. 9,2 km
- Bakkebrædt og Bakkegrund. Afstanden til rørledningsruten er ca. 16,1 km
- Hvideodde Rev. Afstanden til rørledningsruten er ca. 32,5 km
- Adler Grund. Afstanden til rørledningsruten er ca. 18,4 km

I medfør af Ramsar konventionen af 1971 er visse vådområder særligt beskyttede. På dansk område findes i en afstand fra rørledningstracéet på 11,2 km Ertholmene, som er et Ramsarområde. Området er identisk med et Natura 2000 fuglebeskyttelsesområde, jf. bind 1, punkt 4.3.1.2.

Ertholmene er også sammen med Davids Banke udpeget i medfør af HELCOM recommendation 1994 som Baltic Sea Protected Areas, jf. bind 1, punkt 4.3.1.3.

Det angives i ansøgningens bind 1, punkt 6.3.1.4, at ansøger vurderer at nedlægningen og driften af rørledningen ikke vil påvirke disse områder.

1.4.4.10 Kulturarv

Af ansøgningsmaterialet fremgår det, at der er lokaliseret et antal vrug under undersøgelsen af det ansøgte tracé. Fire vrug er fundet inden for en +/- 200 m korridor på hver side af rørledningstracéets midterlinje, jf. bind 1, afsnit 4.7. kortbilag F. I ansøgningen angives det, at Kulturarvsstyrelsen ikke har indvendinger mod rørledningernes linjeføring, men at styrelsen har sat følgende betingelser for nedlægningsarbejdet:

- Der skal holdes afstand til de fundne vrug
- Rørledningerne må ikke trenches eller installeres på havbunden ved hjælp af hydraulisk jetting (indspuling)
- Seismiske data skal indleveres til Vikingeskibsmuseet i Roskilde
- Positioner for og angivelse af specifikationer for måtter, sten eller anden beskyttelse, hvor rørledningen krydser andre installationskorridorer, skal indleveres til Kulturarvsstyrelsen.

2 Vurdering af virkningerne på miljøet (VVM)

De miljømæssige forhold vedrørende det ansøgte rørledningsprojekt fremgår af ansøgningens bind 3: Ikke-teknisk resumé, ansøgningens bind 4: VVM-vurdering med atlas (den danske del af rørledningsprojektet) og bind 5: Espoo-rapport med atlas (hele rørledningen i Østersøen).

Selskabets miljømæssige vurdering (VVM-en) af det ansøgte rørledningsprojekt er udarbejdet i medfør af kontinentalsokkelovens §§ 4 a og 4 c samt bekendtgørelse nr. 884 af 21. september 2000 om miljømæssig vurdering (VVM) af projekter til indvinding af kulbrinter og til etablering af rørledninger på dansk søterritorium og kontinentalsokkelområde.

Espoo-rapporten er udarbejdet på baggrund af Espoo-konventionen (Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context), jf. bekendtgørelse af konventionen af 25. februar 1991 om vurdering af virkningerne på tværs af landegrænserne.

VVMerne har været i høring i 8 uger hos de involverede danske myndigheder, hos organisationer og i offentligheden fra den 9. marts 2009 til den 8. maj 2009, jf. § 4 i bekendtgørelse nr. 884 af 21. september 2000 om miljømæssig vurdering (VVM) af projekter til indvinding af kulbrinter og til etablering af rørledninger på dansk søterritorium og kontinentalsokkelområde. Energistyrelsen har afholdt et offentligt møde om det ansøgte rørledningsprojekt den 21. april 2009 i Rønne på Bornholm.

Desuden har Espoo-rapporten været sendt i høring i medfør af Espoo-konventionens artikel 5, til de øvrige lande omkring Østersøen: Rusland, Finland, Sverige, Tyskland, Polen, Estland, Letland og Litauen. Disse lande er blevet spurgt, om de vurderer, at den danske del af rørledningsprojektet kan have en væsentlig, grænseoverskridende virkning på deres respektive områder. Høringen af disse lande skete mellem den 9. marts og den 9. juni 2009. På grundlag af svarene fra landene er der herefter gennemført en såkaldt konsultation mellem flere af landene. I løbet af denne konsultation har Danmark svaret på spørgsmål og sendt yderligere information og undersøgelser til Rusland, Finland, Sverige, Tyskland, Polen, Estland, Letland og Litauen.

De danske myndigheder har løbende været inddraget i Nord Stream AGs udarbejdelse af miljøvurderingen af den danske del af rørledningsprojektet. De danske myndigheders synspunkter og krav til miljøvurderingen indgår derfor i væsentlig grad i selskabets VVM. I høringen har Energistyrelsen modtaget kommentarer fra

By- og Landskabsstyrelsen
Miljøstyrelsen
Søfartsstyrelsen
Farvandsvæsenet
Søværnets Operative Kommando
Kulturarvsstyrelsen
Bornholms Regionskommune
Danmarks Fiskeriforening
Danmarks Naturfredningsforening
INFORSE-Europe
Estonian Naturalists Society and Estonian Council of Environmental NGOs.
Estonian Academy of Sciences
SwePol Link

Som et led i høringen af de øvrige lande omkring Østersøen i medfør af Espoo-konventionen om grænseoverskridende miljøpåvirkning, er der modtaget kommentarer fra

Rusland
Finland
Sverige
Tyskland
Estland
Letland
Litauen
Polen

Forud for høringen om ansøgningens VVMer i medfør af Espoo-konventionens artikel 5 har der siden april 2006 været et samarbejde mellem alle landene omkring Østersøen og Nord Stream AG, hvor miljøpåvirkningen af rørledningsprojektet er blevet drøftet. Det gælder især hvilke krav, der skulle stilles til selskabets udarbejdelse af miljøvurderingen af rørledningsprojektet. Det har fra begyndelsen været en fælles opfattelse, at alle landene omkring Østersøen skulle anses for at have områder, hvor miljøet ville kunne blive påvirket, jf. artikel 3 i Espoo-konventionen.

Danmark notificerede derfor de øvrige østersølande den 14. november 2006 om projektet i medfør af artikel 3 i Espoo-konventionen. Den 7. november 2007 sendte Danmark yderligere information om Nord Streams undersøgelser af alternative ruter. Østersølandene blev bedt om eventuelle kommentarer senest den 18. januar 2008. Den 23. april 2008 informerede Danmark om planer om at undersøge endnu en rute, den såkaldte S-rute. Den 14. november 2008 informerede Danmark om undersøgelserne af S-ruten (den ansøgte rute) og bad om kommentarer senest den 23. januar 2009.

Danmark modtog kommentarer efter notificeringen og orienteringerne. De indkomne kommentarer er løbende blevet taget i betragtning af de danske myndigheder.

Energistyrelsen har offentliggjort og hørt projektbeskrivelserne i 8 uger i Danmark fra henholdsvis den 14. november 2007 og den 14. november 2008 og afholdt offentligt møde om projektet på Bornholm den 11. januar 2007.

Energistyrelsens har forelagt selskabet de indkomne svar fra høringen af VVMerne og Nord Stream AG har, efter anmodning fra Energistyrelsen, kommenteret disse.

Efter en samlet vurdering af det foreliggende materiale, herunder høringssvarene og kommentarerne hertil, har Energistyrelsen, i samråd med de kompetente myndigheder, vurderet, at miljøvurderingen af den del af rørledningsprojektet, som ansøges nedlagt på dansk havområde er afsluttet med et tilfredsstillende resultat.

3 Myndighedernes kommentarer og vurdering

3.1 Det ansøgte rørledningsprojekt (dansk område)

3.1.1 Beliggenheden af den danske del af rørledningsprojektet i Østersøen

Koordinaterne for den nærmere placering i dansk farvand fremgår af ansøgningens bilag II A. Afstanden mellem de to parallelle rørledninger er planlagt til at være ca. 100 m med mulighed for lokale afvigelser på grund af ujævn havbund.

De endelige koordinater for rørledningernes placering og dermed kilometerpunkterne kan først endeligt fastlægges, når rørledningerne er lagt.

Nord Stream AG skal meddele Energistyrelsen og Farvandsvæsenet samt Kort og Matrikelstyrelsen de endelige koordinater, når de foreligger, jf. vilkår 9.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger hertil.

3.1.2 Tidsplan for nedlægning af de to parallelle rørledninger i dansk havområde

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger hertil.

3.2 Tekniske forhold

3.2.1 Havbundsintervention

Da havbunden og de underliggende lag er velegnede til at lægge rørledningerne direkte på, er der ikke planlagt pre-lay interventionsarbejde i havbunden. På hovedparten af rørledningsstrækningerne vil der efter lægningen heller ikke være behov for interventionsarbejde i havbunden af hensyn til rørledningernes stabilitet og integritet. Kun på et område ved "Svaneke ridge" planlægges post-lay intervention ved nedpløjning af rørledningerne efter lægning.

Energistyrelsen vurderer, at selskabet skal foretage en vurdering af hver rørledning, efter at den er lagt, herunder et post-lay survey, for at bedømme, om der skal foretages yderligere post-lay interventionsarbejde ud over det allerede forudsete. Energistyrelsen skal have selskabets vurdering tilsendt, når den er gennemført, og selskabets plan for eventuelle yderligere interventionsarbejder, jf. vilkår 8.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til dette.

3.2.2 Indhold af kulbrinter og sammensætning/specifikation af gassen

Gassens sammensætning påvirker korrosionsforholdene i rørledningen. Med en sammensætning/specifikation af gassen, som selskabet beskriver, der består af tør og sød (dvs. uden syrevirkning) naturgas, bør risikoen for korrosion af rørledningen af denne årsag være minimeret. Da gassen forudsættes færdigbehandlet til leveringsspecifikationen til slutbrugere, anses denne forudsætning for at være givet. I designgrundlaget indgår som følge heraf heller ikke, at rørledningerne designs for "sur drift".

Da rørledningerne ikke bliver designet til "sur drift", skal sammensætningen af gassen, herunder bl.a. indholdet af H₂S eller CO₂, under drift overvåges og styres af selskabet som led i den fremtidige drift af rørledningerne, således at det ikke giver anledning til en øget korrosionsrate.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til dette.

3.2.3 Design

De valgte standarder for design herunder DNV OS F-101 m.fl. er anerkendte standarder i henhold til Energistyrelsens retningslinjer.

Rørledningerne er ikke designet for "sur drift", da selskabet vil styre, at kun færdigbehandlet gas vil blive sendt gennem disse. Energistyrelsen forventer, at selskabet i forbindelse med en senere driftstilladelse vil sikre dette forhold.

Det Norske Veritas (DNV) verificerer designet som uafhængig tredjepart.

DNV's Certificate of Compliance for designet skal fremsendes til Energistyrelsen, jf. vilkår 12.

Trykforhold i rørledningerne

Energistyrelsen vurderer, at opdeling i trykklasser er acceptabel pga. det naturlige trykfald over rørledningens længde. Selskabet har i designgrundlaget redegjort for valget af de tre trykklasser og de afledte konsekvenser for stålrørdimensioner m.m., samt at der vil blive etableret et trykovervågningssystem til sikring af, at design trykket ikke overskrides.

Energistyrelsen forventer, at selskabet i forbindelse med den senere driftstilladelse i sine driftsprocedurer sikrer og dokumenterer, at trykforholdene holder sig indenfor designintervallet, samt at selskabet etablerer et overtrykssikringssystem, der sikrer, at trykket i rørledningen ikke stiger over en acceptgrænse fastsat af selskabet på basis af en vurdering af opnåelse af et

risikoniveau, der er så lavt som rimeligt praktisk muligt eller "As Low As Reasonably Practical" (ALARP-betragtning).

Temperaturforhold i rørledningerne

Energistyrelsen forventer, at selskabet i forbindelse med den senere driftstilladelse i sine driftsprocedurer sikrer og dokumenterer, at driftstemperaturerne under normal drift holder sig indenfor designintervallet.

Rørledningens diameter og vægtykkelse

Rørledningerne vil have en indvendig diameter på 1153 mm. Vægtykkelsen i sektion III på dansk sektor vil være 26,8 mm.

Materialer og korrosionsforhold

Energistyrelsen vurderer, at selskabets materialevalg er tilpasset formålet. Energistyrelsen stiller ikke krav til indvendig belægning af hensyn til korrosionsforholdene, idet gassen vil være tør og sød.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til det ansøgte design.

3.2.4 Fremstilling

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til dette.

3.2.5 Installation

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til dette.

3.2.6 Rørlægning

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til dette.

3.2.7 Dekommissionering

Rørledningerne er designet til en levetid på 50 år. Selskabet kan i god tid før designlevetiden udløber ansøge om en levetidsforlængelse hos Energistyrelsen med en vurdering af og dokumentation for, at dette er sikkerhedsmæssigt forsvarligt.

Når en rørledning ikke længere skal anvendes, skal der tages stilling til, hvorledes denne dekommissioneres. Energistyrelsen vurderer, at dette skal ske efter de på dette tidspunkt gældende regler eller internationalt anerkendte standarder både for de sikkerheds- og de miljømæssige forhold, jf. vilkår 3.

3.3 Sikkerhedsmæssige forhold

3.3.1 Risikovurdering

Energistyrelsen vurderer, at selskabet har inddraget væsentlige forhold i risikovurderingerne, og at risikovurderingerne er gennemført efter anerkendte principper fra standarden ISO 17776.

Den gennemførte Hazards Identification (HAZID) vurderes at være gennemført efter relevante og dækkende metoder af et team, hvor kompetencesammensætningen har været vurderet og dækkende emneområder har været behandlet, jf. afsnit 1.4.4.1.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til risikovurderingen.

Ledelsessystem for design og installationsfasen

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til ledelsessystemet for design og installationsfasen.

3.3.2 Rutevalg

Rutevalg

De sikkerhedsmæssige risici for begge rørledninger vurderes af selskabet at være acceptable og nedbragt efter ALARP-princippet til et så lavt niveau som rimeligt praktisk muligt ved at vælge den rute omkring Bornholm, der har den laveste risiko.

Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til rutevalget.

3.3.3 Sikkerhed for sejlads

Søfartsstyrelsen anfører i sit høringssvar, at det fremgår af sagen, at linjeføring i dansk farvand er planlagt i et tracé øst og syd om Bornholm. Samlet anses det, at denne linjeføring vil have et mindre risikopotentiale for skibsfarten i både anlægs- og driftsfasen end andre undersøgte mulige alternativer og anses dermed som den mest anvendelige i forhold til sejladsikkerheden. Søfartsstyrelsen har hermed ikke yderlige kommentarer til linjeføringen.

Det fremgår endvidere af materialet, at der er foretaget vurderinger af blandt andet emner som maritim sikkerhed, skibstrafik, anlægsfasen og herunder kollisionsrisiko med skibe, krydsning af andre søkabler og rørledninger, fiskeri samt driftsfasen.

Der er for Østersøen gennem den Internationale Maritime Organisation (IMO) oprettet et Particular Sensitive Sea Area (PSSA,) som er et udvalgt havområde, der skal beskyttes særligt mod belastning som følge af forurening og trafik mv. Der påhviler derfor myndighederne et særligt ansvar for opfyldelse af miljø- og sejladsikkerhedsmæssige forhold, herunder samspillet mellem skibstrafik og den planlagte rørledning. Den valgte linjeføring anses at tage hensyn hertil, da skibstrafikken er relativt lille øst og syd for Bornholm i forhold til andre undersøgte alternativer.

Søfartsstyrelsen har følgende krav vedrørende anlægsfasen:

- Et arbejdsområde omkring rørledningsfartøjet vil kunne etableres efter en vurdering af Søfartsstyrelsen. Ansøgning om oprettelse af et midlertidigt arbejdsområde med forbud mod uvedkommende sejlads, ankring, fiskeri og dykning skal indsendes til Søfartsstyrelsen med senest 6 ugers varsel.
- Fartøjer, som er beskæftiget med udlægningen af kablerne, dykning og nedspuling med videre, skal vise de foreskrevne lyssignaler og figurer, jf. de internationale søvejsreglers gældende bestemmelser samt holde konstant lyttevagt på VHF kanal 16 og relevante arbejdskanaler.
- Skibe som medvirker i projektet skal alle være udstyret med Automatisk Identifikations System (AIS) af klasse A, og udstyret skal være konstant tændt.
- Alle oplysninger om kabelarbejdet med informationer om skibsnavne, kaldesignaler, arbejdskanaler, tidspunkter, positioner og andre relevante oplysninger, skal senest 6 uger i forvejen fremsendes til Farvandsvæsenet for bekendtgørelse til skibsfarten i Efterretninger for Søfarende samt ved udsendelse af NAVTEX transmissioner og navigational warnings. Arbejdsområdets position skal løbende meddeles efter Farvandsvæsenets bestemmelser.

3.3.4 Fiskeri

Rørledningsanlægget ansøges anlagt igennem vigtige fiskeriområder øst og syd for Bornholm. Efter forhandlinger med Danmarks Fiskeriforening og Bornholms og Christiansøs Fiskeriforening er der indgået aftale mellem disse organisationer og Nord Stream AG om erstatning for tabt fortjeneste og anden godtgørelse i forbindelse med nedlæggelse og den senere drift af rørledningsanlægget på dansk havområde. Fiskeridirektoratet anser herefter, at der er taget endelig stilling til spørgsmålet om erstatning til de erhvervsfiskere, der normalt udøver erhvervs-mæssigt fiskeri på stedet, og hvis indtjening vil blive berørt af rørledningen, jf. § 78 i lovbe- kendtgørelse nr. 978 af 26. september 2008, som ændret ved lov nr. 1336 af 19. december 2008 om fiskeri og fiskeriopdræt.

3.3.5 Dykkerarbejde

Søfartsstyrelsen tilkendegiver, at eventuelt dykkerarbejde skal, ud fra arbejdets beskaffenhed, foregå i henhold til bekendtgørelse nr. 685 af 12. juli 2000 om offshoredykkeroperationer og offshoredykkermateriel eller til bekendtgørelse nr. 828 af 1. september 2000 om dykkerarbej- dets sikre udførelse. Søfartsstyrelsen gør opmærksom på, at disse bekendtgørelser forventes ændret primo 2010.

3.3.6 Beskyttelseszone og sikkerhedszone

3.3.6.1 Rørledningens beskyttelseszone efter nedlæggelsen

Søfartsstyrelsen oplyser, at i henhold til bekendtgørelse nr. 939 af 27. november 1992 om beskyttelse af søkabler og undersøiske rørledninger bliver der etableret en beskyttelseszone på 200 meter langs med og på hver side af rørledningen, således som indtegnet i søkortet. Der vil være forbud mod ankring, sandsugning, stenfiskeri og brug af bundsløbende redskaber i rørledningens beskyttelseszone. Der er ved en rørlednings indtegnning i et søkort således tale om en automatisk beskyttelse af rørledningsejerens interesser.

Søfartsstyrelsen gør opmærksom på, at Nord Stream AG kan søge dispensation hos Søfartsstyrelsen fra forbuddet mod brug af bundsløbende redskaber i rørledningens 2 gange 200 meter beskyttelseszone, jf. bekendtgørelse nr. 939 af 27. november 1992 om beskyttelse af søkabler og undersøiske rørledninger, med en erklæring om, at rørledningen ikke vil være i fare for beskadigelse ved brug af bundsløbende redskaber.

Nord Stream AG har over for Energistyrelsen tilkendegivet, at selskabet vil ansøge Søfartsstyrelsen om dispensation fra forbuddet mod bundsløbende redskaber.

3.3.6.2 Sikkerhedszone under nedlæggelsen

Når arbejdet med at lægge rørledningen påbegyndes (i dansk område), skal detaljer og positioner vedrørende arbejdet samt rørledningens forløb løbende meddeles Farvandsvæsenet. Der skal en indledende/foreløbig meddelelse i Efterretninger for Søfarende (EFS) mindst 6 uger inden nedlægningen påbegyndes. Efterfølgende skal der følges løbende op med EFS og navigationsadvarsler. Udenfor normal arbejdstid skal der gives meddelelser til Søværnets Operative Kommando.

Når Farvandsvæsenet herefter foranlediger, at detaljerne bliver bekendtgjort for skibsfarten i Efterretninger for Søfarende (EFS) samt videreformidler oplysningerne til søkortrettelser, vil beskyttelseszonen omkring rørledningens tracé derved blive gjort gældende i anlægsfasen. Jævnfør samme bekendtgørelse må der ikke foretages undersøiske arbejder eller aktiviteter inden for søkabler og rørledningers beskyttelseszone, uden en forudgående aftale med ledningsejeren. Dette vil dermed også være gældende for Nord Stream projektets krydsninger af andre søkabler og rørledninger.

3.3.6.3 Farvandsvæsenets krav før og under nedlægning og efter færdiggørelse

Farvandsvæsenet har følgende krav i forbindelse med nedlægningen og efter færdiggørelse af nedlægningen af rørledningerne:

- Senest 6 uger før arbejdet med etablering af rørledningerne påbegyndes, skal Farvandsvæsenet underrettes herom vedlagt en plan/koordinatliste for rørledningstracéet. Desuden vedlægges en tidsplan og en detaljeret arbejdsbeskrivelse med angivelse af de anvendte arbejdsfartøjer, kaldesignaler, kontaktmuligheder samt oplysninger om eventuelle sejlads-hindrings udstrækning.
- Farvandsvæsenet skal under arbejdets udførelse holdes løbende underrettet om ændringer af tidspunkter, arbejdsmetoder m.v.

- Efter udlægning af rørledningerne må der, bortset fra selve ledningen, ikke findes dybdeforringelser i området.
- Samtidig med arbejdets afslutning underrettes Farvandsvæsenet samt Kort- og Matrikelstyrelsen herom. Snarest derefter tilsendes samme myndigheder ajourførte detailtegninger og positionsoplysninger som følger:
 1. Ledningens placering angives på detailplaner i målestok 1:25.000 eller bedre i hele tracéet på dansk område med positionsnøjagtighed på plus/minus 5 meter eller bedre.
 2. Krydsninger af andre anlæg og knæpunkter på rørledningstracéet skal oplyses i relevant koordinatsystem (f. eks. UTM) med anført dato.
 3. På tegninger i samme målestok og med vertikal målestok 1: 200 eller bedre over tracéets længdeprofil angives rørledningen i forhold til DVR90.
 4. På planer/tegninger skal tillige angives eventuelle oplysninger om bundforholdene og vrug eller andre objekter ud over naturlige forekomster, som konstateres under arbejdets udførelse.
 5. Endvidere skal ovennævnte koordinatoplysninger om rørledningens knæpunkter leveres i digital form (f. eks. Excel).
- Ovennævnte tegninger kan leveres i digital form (f. eks. AutoCAD). Data modtages også gerne som GIS-filer
- Ved eventuelle senere reparationer eller eftersyn af rørledningerne skal Farvandsvæsenet underrettes efter gældende regler.
- Såfremt en reparation foranlediger ændring af rørledningernes position skal ajourførte detailtegninger og positionsbestemmelser som ovenfor anført tilsendes Farvandsvæsenet efter arbejdets udførelse.

3.3.7 Dumpet kemisk og konventionel ammunition og militære øvelsesarealer

By- og Landskabsstyrelsen bemærker, for så vidt angår kemisk ammunition, at de gennemførte undersøgelser af det ansøgte tracé viser, at rørledningen kan lægges uden at der sker skader på Østersøens havmiljø, se også afsnit 3.3.8.

Søværnets Operative Kommando har følgende bemærkninger:

Risiko ved dumpet kemisk ammunition gælder alene for rørlægningsfasen. Nord Stream AG skal have et beredskab til at håndtere eventuelle fund. Den generelle erfaring er, at kontakt med kemisk ammunition, som er dumpet for ca. 60 år siden, bør undgås, og at sådan ammunition sædvanligvis bedst efterlades, hvor den er lokaliseret. Når kemisk ammunition efterlades under vand, burde den ikke udgøre nogen risiko for rørledningerne. Nord Stream AG skal sørge for at undgå risiko for, at mennesker kommer i kontakt med dumpet kemisk ammunition under læggearbejdet.

I tilfælde af fund af konventionel og kemisk ammunition skal Nord Stream AG straks melde fundet til Søværnets Operative Kommando, Bornholms Marinedistrikt, jf. vejledning herom i Fiskeriårbogen "Opfiskning af ammunitionsgenstande og andet militært materiel, skader m.m."

Ruten, som er valgt, går igennem militære øvelsesarealer, herunder ubådsdykkefelter og skydefelter. Selve rørlægningsoperationen vil ikke have indflydelse på ubådsoperationer eller skydninger. Ruten berører ikke nogen af de dykkefelter, der er vurderet til at være "safe bot-

toming areas". Af denne grund er der ikke nogen grund til, at rørledningerne graves ned på strækningen gennem dykkefelterne.

3.3.8 Miljø

By- og Landskabsstyrelsen bemærker, for så vidt angår kemisk ammunition, at de gennemførte undersøgelser af det ansøgte tracé viser, at rørledningen kan lægges uden at der sker skader på Østersøens havmiljø.

Skov- og Naturstyrelsen (nu By- og Landskabsstyrelsen) pegede den 9. februar 2007 i sine bemærkninger til den Espoo rapport, som dengang var i høring, på om det planlagte rørledningsprojekt kunne influere på vandgennemstrømningen fra Kattegat til Østersøen. By- og Landskabsstyrelsen har den 7. maj 2007 modtaget et dokument, som belyser spørgsmålet, og herefter den 23. september 2009 modtaget rapporten "Possible hydrographical effects upon inflowing deep water of a pipeline crossing the flow route in the Baltic Proper. Swedish Meteorological and Hydrographic Institute, University of Göteborg. Scientific review by Jacob Steen Møller from the Danish Technical University."

By- og Landskabsstyrelsen betragter herefter spørgsmålet om gennemstrømningen som tilfredsstillende belyst. Styrelsen kan tilslutte sig vurderingen af, at rørledningen ikke giver problemer for gennemstrømningen af vand til Østersøen

By- og Landskabsstyrelsen gør opmærksom på, at der skal udarbejdes et program til monitoring af miljøet for henholdsvis konstruktionsfasen, herunder nedlægningen af rørledningen og for den senere driftsfase. Monitoringsprogrammet skal tiltrædes af miljømyndighederne, jf. vilkår 4 og 5.

By- og Landskabsstyrelsen har noteret, at selskabet har oplyst, at der vil blive anvendt sten fra brud i Finland eller Sverige, når det er nødvendigt at anbringe sten til stabilisering af rørledningerne eller ved kabelkrydsninger. Dette burde ikke medføre fare for indslæbning af invasive arter til det marine miljø, jf. vilkår 10.

Miljøstyrelsen påpeger, at miljøfarlige kemikalier som udgangspunkt ikke må udledes i den danske del af Østersøen, men skal føres til miljømæssig behandling på land. For udledning af eventuelle ikke-miljøfarlige kemikalier i forbindelse med test og vedligehold af rørledningen, skal der i hvert enkelt tilfælde indhentes forudgående tilladelser fra Miljøstyrelsen, der tillige vil foretage en vurdering i relation til HELCOMs Baltic Sea Action Plan, jf. vilkår 11.

3.3.9 Særligt beskyttede områder: Natura 2000, Ramsar områder, Baltic Sea protected Areas

De danske myndigheder har ingen bemærkninger til Nord Streams vurdering af rørledningsprojektets virkninger på disse områder, jf. ansøgningens bind 3, Ikke teknisk resumé og bind 4, VVM-vurdering med atlas.

3.3.10 Kulturarv

Kulturarvsstyrelsen anfører, at der er indgået aftale mellem henholdsvis Nord Stream AG og Kulturarvsstyrelsen og Vikingeskibsmuseet, om hvordan der skal forholdes med de otte lokaliserede fund, som er fundet i eller meget tæt på det ansøgte rørledningstracé. Kulturarvsstyrelsen anser, at fem af disse vrug/genstande har beskyttelseshensyn.

I henhold til aftalerne er en af de fem genstande, et træror fra et 1600-tals fartøj, nu hævet.

For de fire resterende fund gælder, at Kulturarvsstyrelsen har vurderet, at de ligger med så tilpas stor afstand til de to rørledningstracéer, at der ikke vil være fare for beskadigelse af de kulturhistoriske interesser. Dette forudsættes på baggrund af den store nøjagtighed hvormed rørledningerne etableres.

Kulturarvsstyrelsen henviser til, at de tracéer, Vikingeskibsmuseet i første omgang har gennemgået data for, er de +/- 75 m brede hovedtracéer, og her er der - ud over de fem beskyttede fund - påvist et antal skibsvrag som er ældre end 100 år. Disse skibsvrag ligger i sikker afstand til rørledningerne, men kan risikere at blive beskadiget i forbindelse med ankringsaktivitet.

Nord Stream AG skal i hvert enkelt tilfælde sandsynliggøre, at man kan ankre uden at disse vrug lider overlast.

Kulturarvsstyrelsen henviser endvidere til at Nord Stream AG vil gennemføre yderligere et seismisk måleprogram suppleret med ROV-inspektion i ankringstracéet, det op til +/- 800 m brede tracé til ankring af rørlægningsfartøjet. Styrelsen bemærker, at der i dette tracé givetvis vil blive påvist et antal beskyttede vrug og/eller genstande, og disse data/vrug skal i lighed med vrugene tættere på linjeføringen gennemgås af Vikingeskibsmuseet.

Nord Stream AG skal i hvert enkelt tilfælde sandsynliggøre, at håndteringen af ankere, kæder og wirer kan ske uden at beskyttede skibsvrag beskadiges.

Kulturarvsstyrelsen har vurderet, at der ikke vil være behov for løbende musealt tilsyn på rørlægnings- eller ankerfartøjerne. Dette er under forudsætning af, at der straks tages kontakt til Vikingeskibsmuseet eller Kulturarvsstyrelsen, dersom man får kendskab til nye fund.

Når læggefartøjet etablerer rør ved det såkaldte "trævrug", MMT ID no.: S-DK 1-2-36-4472, E 490570, N 6076993 ser Kulturarvsstyrelsen gerne, at en repræsentant fra Vikingeskibsmuseet er om bord.

Når der foretages efterfølgende videoinspektion af rørledningen, ser Kulturarvsstyrelsen gerne, at denne udvides omkring de to vrug, således at det dokumenteres, at der ikke sker erosion på og ved vrugene: "trævrug", MMT ID no.: S-DK 1-2-36-4472, E 490570, N 6076993 og "jernvrug" MMT ID no.: S-S33-3802, E 524904, N 6125968. Man kunne forestille sig første inspektion efter to år og herefter efter fire år. Hvis der efter tre inspektioner ikke kan konstateres erosion indstilles inspektionerne.

4 Tilladelse

4.1 Afgørelse

På baggrund af ovenstående og i henhold til § 4 i lov om kontinentalsoklen, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 18. november 2005, som ændret ved § 2 i lov nr. 548 af 6. juni 2007 og § 3 i lov nr. 1400 af 27. december 2008 og statens højhedsret over søterritoriet, samt § 2 i bekendtgørelse nr. 361 af 25. april 2006 om visse rørledningsanlæg til transport af kulbrinter på søterritoriet og på kontinentalsoklen meddeler Energistyrelsen herved tilladelse til at nedlægge to parallelle naturgasrørledninger på dansk havområde øst og syd for Bornholm.

Tilladelsen gives som ansøgt i brev af 3. marts 2009 med tilhørende ansøgningsmateriale:

Den tekniske del:

Bind 1: Ansøgning og kortbilag

Bind 2: Detaljeret teknisk information

II Den miljømæssige del:

Bind 3: Ikke-teknisk resumé

Bind 4: VVM-vurdering med atlas (Den danske del af rørledningsprojektet)

Bind 5: Espoo-rapport med atlas (hele rørledningsprojektet i Østersøen)

samt andet materiale sendt til Energistyrelsen og andre myndigheder som følge af høringen af Espoo-VVMen og VVMen for den danske del af rørledningsprojektet og i øvrigt supplerende materiale som ønsket af de danske myndigheder.

Dertil kommer privat aftale mellem Nord Stream AG og Danmarks Fiskeriforening og Bornholms og Christiansøes Fiskeriforening, aftale mellem Nord Stream AG og Kulturarvsstyrelsen samt aftale mellem Nord Stream AG og Vikingeskibsmuseet.

Tilladelsen gives efter høring af Miljøstyrelsen, By- og Landskabsstyrelsen, Farvandsvæsenet, Søfartsstyrelsen, Søværnets Operative Kommando, Fiskeridirektoratet og Kulturarvsstyrelsen.

Tilladelsen omfatter ikke nødvendige tilladelser, godkendelser m.v. i medfør af anden lovgivning.

Tilladelsen må ikke udnyttes, før klagefristen på 4 uger efter offentliggørelse af tilladelsen er udløbet, jf. § 6 a, stk. 4 og 5, i kontinentalsokkeloven.

4.2 Vilkår

Tilladelsen efter kontinentalsokkelovens § 4 gives på følgende vilkår, jf. § 4, stk. 2, i kontinentalsokkeloven samt § 3 i bekendtgørelse nr. 361 af 25. april 2006 om visse rørledningsanlæg til transport af kulbrinter på søterritoriet og på kontinentalsoklen:

1. Rørledningerne krydser kabelanlæg. Nord Stream AG skal træffe aftale med ejerne af disse kabelanlæg til sikring af ejernes skadesløshed som følge af krydsningen.
2. Nord Stream AG skal tegne forsikring til erstatning af skader, som forvoldes ved den virksomhed, der udøves i henhold til tilladelsen, selv om skaden er hændelig, jf. § 5 i be-

kendtgørelse nr. 361 af 25. april 2006 om visse rørledningsanlæg til transport af kulbrinter på søterritoriet og på kontinentalsoklen.

3. Når en rørledning ikke mere anvendes skal der forholdes med den efter gældende regler eller internationalt anerkendt praksis på det pågældende tidspunkt. Selskabet skal i god tid før en rørledning forventes taget ud af brug udarbejde en plan for, hvorledes der skal forholdes med rørledningen og forelægge planen for myndighederne. Energistyrelsen kan efter forudgående drøftelser med selskabet pålægge selskabet inden for en nærmere angivet frist efter endt brug helt eller delvist at fjerne rørledningsanlæg på havbunden omfattet af denne godkendelse.
4. Nord Stream AG skal udarbejde et monitoringsprogram for konstruktionsfasen herunder nedlægning af rørledningerne. Monitoringsprogrammet skal omfatte de miljømæssige forhold og være tiltrådt af myndighederne før nedlægningen af rørledningerne påbegyndes.
5. Nord Stream AG skal udarbejde et monitoringsprogram for driftsfasen. Monitoringsprogrammet skal omfatte de miljømæssige forhold og være tiltrådt af myndighederne før rørledningerne sættes i drift.
6. Nord Stream AG skal udarbejde et monitoringsprogram for driftsfasen. Monitoringsprogrammet skal omfatte de sikkerhedsmæssige forhold. Monitoringsprogrammet skal godkendes af Energistyrelsen, før rørledningen kan sættes i drift.
7. Den danske del af Nord Stream rørledningen er en delstrækning. Nord Stream rørledningen skal tillades i Rusland, Finland, Sverige, Danmark og Tyskland for at kunne realiseres. Såfremt Nord Stream AG ikke opnår de nødvendige tilladelser til at realisere rørledningsprojektet eller selskabet af andre grunde opgiver projektet, bortfalder denne tilladelse. Nord Stream AG skal underrette Energistyrelsen, hvis rørledningsprojektet ikke gennemføres.
8. Vurderingen af rørledningerne efter de er lagt, herunder post-lay survey, og konklusionerne med hensyn til om der skal udføres yderligere havbundsinterventionarbejder skal indsendes til Energistyrelsens godkendelse.
9. Den endelige placering (koordinater) for de lagte rørledninger skal indsendes til Energistyrelsen og Farvandsvæsenet samt Kort- og Matrikelstyrelsen, når de foreligger.
10. Materiale til stabilisering af rørledningen må ikke kunne skade flora og fauna i Østersøen, som f. eks. ved indslæbning af invasive arter i forbindelse med anbringelse af sten.
11. Miljøfarlige kemikalier må som udgangspunkt ikke udledes i den danske del af Østersøen, men skal føres til miljømæssig behandling på land. For udledning af eventuelle ikke-miljøfarlige kemikalier i forbindelse med test og vedligehold af rørledningen skal der i hvert enkelt tilfælde indhentes forudgående tilladelse fra Miljøstyrelsen, der tillige vil foretage en vurdering i relation til HELCOM's Baltic Sea Action Plan

12. DNV skal udstede et Certificate of Compliance for designet, som skal fremsendes til Energistyrelsen, når det foreligger.
13. Rørledningsanlægget skal i anlægsfasen og under driften underkastes tilsyn af de danske myndigheder.

5 Klagevejledning

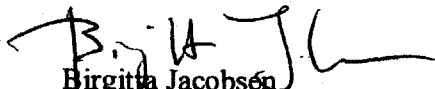
5.1 Klagevejledning i forbindelse med kontinentalsokkeloven

Denne afgørelse kan inden 4 uger indbringes for Klima- og Energiministeriet, Stormgade 2-6, 1470 København K.

Afgørelsen kan for så vidt angår de miljømæssige forhold påklages skriftligt til Energiklagenævnet, Frederiksborggade 15, 1360 København K, inden 4 uger efter, at afgørelsen er offentliggjort, jf. § 6 a i lov om kontinentalsoklen, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 18. november 2005, som ændret ved § 2 i lov nr. 548 af 6. juni 2007 samt § 3 i lov nr. 1400 af 27. december 2008.

Klageberettiget er enhver med en væsentlig og individuel interesse i afgørelsen samt lokale og landsdækkende foreninger og organisationer, der som hovedformål har beskyttelse af natur og miljø. Det samme gælder for lokale og landsdækkende foreninger, som efter deres formål varetager væsentlige rekreative interesser, hvis afgørelsen berører sådanne interesser.

Med venlig hilsen

Birgitta Jacobsen

Indholdsfortegnelse

1	Ansøgning.....	1
1.1	Ansøger.....	2
1.2	Ansøgningsmaterialet.....	2
1.3	Nord Stream rørledningsprojekt.....	3
1.4	Det ansøgte rørledningsprojekt (dansk område).....	3
1.4.1	Beliggenheden af den danske del af rørledningsprojektet i Østersøen.....	3
1.4.2	Tidsplan for nedlægning af de to parallelle rørledninger i dansk havområde ...	4
1.4.3	Tekniske forhold.....	4
1.4.3.1	Havbundsintervention.....	4
1.4.3.2	Indhold af kulbrinter og sammensætning af gassen	5
1.4.3.3	Design	5
1.4.3.4	Fremstilling	6
1.4.3.5	Installation.....	6
1.4.3.6	Rørlægning.....	7
1.4.3.7	Dekommissionering.....	8
1.4.4	Sikkerhedsmæssige forhold	8
1.4.4.1	Risikovurdering	8
1.4.4.2	Rutevalg	9
1.4.4.3	Sikkerhed for sejlads.....	10
1.4.4.4	Fiskeri	10
1.4.4.5	Dykkerarbejde	10
1.4.4.6	Beskyttelseszone.....	11
1.4.4.7	Dumpet kemisk og konventionel ammunition og militære øvelsesarealer ..	11
1.4.4.8	Miljø.....	12
1.4.4.9	Særligt beskyttede områder: Natura 2000, Ramsar områder, Baltic Sea protected Areas	12
1.4.4.10	Kulturarv	13
2	Vurdering af virkningerne på miljøet (VVM).....	13
3	Myndighedernes kommentarer og vurdering	15
3.1	Det ansøgte rørledningsprojekt (dansk område).....	15
3.1.1	Beliggenheden af den danske del af rørledningsprojektet i Østersøen.....	15
3.1.2	Tidsplan for nedlægning af de to parallelle rørledninger i dansk havområde .	15
3.2	Tekniske forhold	15
3.2.1	Havbundsintervention.....	15
3.2.2	Indhold af kulbrinter og sammensætning/specifikation af gassen	16
3.2.3	Design	16
Energistyrelsen har ikke yderligere bemærkninger til det ansøgte design.		17
3.2.4	Fremstilling	17
3.2.5	Installation.....	17
3.2.6	Rørlægning.....	17
3.2.7	Dekommissionering.....	17
3.3	Sikkerhedsmæssige forhold	18
3.3.1	Risikovurdering	18
3.3.2	Rutevalg	18
3.3.3	Sikkerhed for sejlads.....	18
3.3.4	Fiskeri	19

3.3.5	Dykkerarbejde	19
3.3.6	Beskyttelseszone og sikkerhedszone	20
3.3.6.1	Rørledningens beskyttelseszone efter nedlæggelsen.....	20
3.3.6.2	Sikkerhedszone under nedlæggelsen	20
3.3.6.3	Farvandsvæsenets krav før og under nedlægning og efter færdiggørelse....	20
3.3.7	Dumpet kemisk og konventionel ammunition og militære øvelsesarealer.....	21
3.3.8	Miljø	22
3.3.9	Særligt beskyttede områder: Natura 2000, Ramsar områder, Baltic Sea protected Areas	22
3.3.10	Kulturarv	23
4	Tilladelse	24
4.1	Afgørelse.....	24
4.2	Vilkår.....	24
5	Klagevejledning.....	26
5.1	Klagevejledning i forbindelse med kontinentalsokkeloven.....	26
	Bilag: Adresseliste over involverede danske myndigheder	29
	Energistyrelsen	29
	By- og Landskabsstyrelsen	29
	Miljøstyrelsen.....	29
	Farvandsvæsenet.....	29
	Søfartsstyrelsen.....	29
	Søværnets Operative Kommando.....	29
	Bornholms Marinedistrikt	29
	Kulturarvsstyrelsen.....	29
	Vikingskibsmuseet.....	29
	Fiskeridirektoratet.....	30

Bilag: Adresseliste over involverede danske myndigheder

Energistyrelsen
(Danish Energy Agency)
Amaliegade 44
1256 København K

By- og Landskabsstyrelsen
(Agency for Spatial and Environmental Planning)
Haraldsgade 44
2100 København Ø

Miljøstyrelsen
(Danish Environmental Protection Agency)
Strandgade 29
1401 København K

Farvandsvæsenet
(Danish Maritime Safety Administration)
Overgaden oven Vandet 62B
1923 København K

Søfartsstyrelsen
(Danish Maritime Authority)
Vermundsgade 38B
2100 København Ø

Søværnets Operative Kommando
(Navy Admiral Danish Fleet)
Sødalsparken 20
Postboks 1483
8220 Brabrand

Bornholms Marinedistrikt
Segenvej 31
3700 Rønne

Kulturarvsstyrelsen
(The Heritage Agency of Denmark)
H.C. Andersens Boulevard 2
1553 København V

Vikingskibsmuseet
(The Viking Ship Museum)
Vindeboder 12
4000 Roskilde

Fiskeridirektoratet
(The Danish Directorate of Fisheries)
Nyropsgade 30
1780 København V